

Водзью

на доктарскую дысертацыю Т. Я. Старасценкі

«Дынаміка беларускага мастацкага тэксту XX стагоддзя:

лексіка-граматычныя сродкі, камунікатыўныя мадэлі і іх узаемадзеянне»

Навуковая вартасць доктарскай дысертацыі Т. Я. Старасценкі заключаецца ў распрацоўцы новага падыходу да разгляду камунікатыўнасці мастацкага тэксту, у выніку чаго пашыраецца паняцце дыялогу. Гэта праца з'яўляецца першым у Рэспубліцы Беларусь даследаваннем дынамічнага разгортвання знешняга і ўнутранага дыялогу на ўзроўні розных часавых перыядаў паэтычнага і праяічнага дыскурсу. Упершыню выяўлена падабенства і адрозненне ідыястыляў пісьменнікаў і створана цэласная стылістычная карціна беларускага мастацкага дыскурсу XX ст. Вынікі даследавання сведчаць пра распрацоўку новага напрамку камунікатыўнай стылістыкі мастацкага тэксту – дыялагічнай стылістыкі, якая пашырае паняцце камунікатыўнасці як кантакту не толькі паміж рэальным аўтарам і рэальным чытачом, але і паміж разнастайнымі ўнутрытэкставымі суб'ектамі імпліцытнага праяічнага дыялогу.

У дысертацыі ўпершыню распрацавана канцэпцыя камунікатыўнасці мастацкага дыскурсу на аснове знешняй дыялагізацыі не толькі праз лексічныя, а і граматычныя сродкі як экспліканы творчага ўзаемадзеяння адрасанта і адрасата; выяўлена семная арганізацыя звароткаў ва ўмовах паэтычнага кантэксту; устаноўлены асацыятыўныя рады ключавых звароткаў маналагічнага маўлення беларускага паэтычнага дыскурсу; тыпалагізавана сістэма бінарных канцэптаў і іх рэпрэзэнтантаў у залежнасці ад ідыястылю паэта; вызначаны моўныя сродкі эксплікацыі камунікатыўных мадэлей аўтарыяльнага і дыегетычнага наратыву; устаноўлены суб'екты дыялогу дзённікавай і эпістальнай формаў.

Тэарэтычная значнасць вынікаў даследавання вызначаецца наватарскім падыходам да аналізу мовы мастацкага твора як другаснай сістэмы ў паэтычным дыскурсе і разглядам імпліцытнай дыялагізацыі на ўзроўні разнастайных суб'ектаў камунікацыі ў экзегетычным і дыегетычным наратыве; лінгвістычным паглыбленнем літаратуразнаўчых паняццяў аўтара і апавядальніка, інтэрпрэтацыйнай дзейнасці, дэкадавання твора, суб'ектывацыі аповеду; пашырэннем паняцця дыялогу з разглядам яго выяўлення ў знешне аб'ектыўным маналагічным маўленні; стварэннем тэарэтычнай і практычнай асновы для развіцця новага напрамку ў камунікатыўнай стылістыцы – дыялагічнай стылістыкі.

Доктарская дысертацыя Т. Я. Старасценкі стала вынікам папярэдняй навукавай і педагагічнай дзейнасці. Кандыдацкая дысертацыя Т. Я. Старасценкі (2001) прысвечана вывучэнню лексіка-стылістычных сродкаў рэалізацыі кантрасту (на матэрыяле твораў Алеся Рязанава). Яна аўтар звыш 200 апублікаваных даследаванняў. Удзельнічала ў напісанні звыш 50 вучэбна-метадычных дапаможнікаў і публікацый па беларускай мове для школ і ВНУ.

Сярод іх – “Беларуская мова: Дыктанты, пераказы, пераклады” (2002 – 2005), “Беларуская мова: Карткі-заданні” (2006 – 2008), “Беларуская мова: Тэматычны трэнажор” (2008), “Стылістыка тэксту” (2007), “Стылістыка беларускай мовы” (2009, 2013) і інш. Па тэме доктарскай дысертацыі падрыхтавала і апублікавала манаграфію “Дынаміка камунікатыўнай прасторы беларускага мастацкага дыскурсу ХХ стагоддзя” (2023). Распрацоўвала раздзел “Лінгвістычная стылістыка” ў фундаментальным навуковым праекце “Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння”, удзельнічала ў кафедральнай навукова-даследчай рабоце “Тэарэтычнае абгрунтаванне і метадычнае забеспячэнне канцэпцыі непарыўнай лінгвістычнай адукацыі ва ўмовах полікультурнага грамадства” і ў фундаментальнай навукова-даследчай рабоце “Дынамічныя працэсы ў лексіцы беларускай мовы: сістэмная параметрызацыя і кадыфікацыя”. Зараз працуе па тэме кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі БДПУ “Распрацоўка тэарэтыка-метадалагічных асноў, зместу і навукова-метадычнага забеспячэння падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне лінгвадыдактыкі” і па ДПНД “Кагнітыўна-дыскурсіўная структура мастацкага тэксту: семантыка-сінтаксічныя і лексіка-граматычныя асаблівасці”.

Як выкладчык ВНУ Т. Я. Старасценка працуе з 1993 г., стылістыку беларускай мовы выкладае з 1999 г. На занятках актыўна выкарыстоўвае свае навукова-метадычныя матэрыялы. Яна – аўтар цыкла публікацый па стылістыцы ў часопісе “Роднае слова” (з 2005 г.), прысвечаных даследаванню структурных адзінак тэксту, моўнай кампазіцыі, лінгвістычнаму аспекту вобраза аўтара і вобраза апавядальніка, стылістычнаму і дыскурс-аналізу мастацкага тэксту. Актыўна супрацоўнічае са сферай школьнай адукацыі. Кіравала паэтычнымі гурткамі (1995 – 1998), удзельнічала ў правядзенні алімпіяд па беларускай мове, выступала з лекцыямі па стылістыцы перад настаўнікамі беларускай мовы і літаратуры ў Мінскім гарадскім і Мінскім абласным інстытутах развіцця адукацыі. Працавала карэспандэнтам “Настаўніцкай газеты” (1997 – 2000), вяла перадачы на радыёстанцыі “Беларусь” (2007 – 2013), праводзіла заняткі па стылістыцы з рэдактарамі беларускага радыё і тэлебачання.

У доктарскай дысертацыі Т. Я. Старасценка вылучае новы напрамак функцыянальнай стылістыкі і адпаведна камунікатыўнай стылістыкі мастацкага тэксту – дыялагічную стылістыку, якая паспрыяе далейшаму паглыбленню спецыфікі дыялогу не толькі як эксплікаваных рэплік, але і як імпліцытнаму кантакту. Гэта важкі падмурак літаратурнай камунікацыі, а яна, на думку дысертанта, праз сваю разнапланавасць выконвае рэгулятыўную, пазнавальную і іншую функцыі і з’яўляецца не толькі адным з асноўных аб’ектаў у новай лінгвістычнай парадыгме антрапацэнтрызму, але і найвышэйшай формай маўленчай камунікацыі.

Мяркую, што саіскальніку Т. Я. Старасценцы можна прысудзіць вучоную ступень доктара філалагічных навук за:

– вызначэнне асноўных характарыстык мастацкага тэксту як адметнай камунікацыі паміж прадуцэнтам і рэцыпіентам і паміж унутрытэкставымі суб'ектамі імпліцытнага дыялогу, спецыфікі ідыястыляў паэтаў і празаікаў XX ст. у супастаўляльна-стылістычным аспекце;

– выяўленне рэпрэзентацыі слоўнікавых і кантэкстуальных сем звароткаў у паэтычных ідыястылях розных часавых перыядаў; устанаўленне асацыятыўных радоў ключавых звароткаў маналагічнага маўлення беларускага паэтычнага дыскурсу, бінарных канцэптаў і іх рэпрэзэнтантаў у залежнасці ад ідыястылю;

– устанаўленне сродкаў эксплікацыі камунікатыўных мадэлей аўктарыяльнага наратыву на ўзроўні сінкрэтычнай апавядальнай асобы; вылучэнне персанажных модусаў успрымання, разважання, успаміну;

– выяўленне сістэмы моўных рэпрэзэнтантаў мадэлі «персанаж – персанаж», якая, у сваю чаргу, уключае разгортванне пункту гледжання аднаго героя, а таксама мадэлей «аўтар – персанаж» і «аўтар – наратар» і іх інварыянтаў;

– структурызацыю суб'ектаў камунікацыі дыягетычнага наратыву з выяўленнем іх рэфэрэнцыі ў залежнасці ад ідыястылю;

– стварэнне тэарэтычнай і практычнай асновы для развіцця новага напрамку камунікатыўнай стылістыкі мастацкага тэксту – дыялагічнай стылістыкі.

Навуковы кансультант –
доктар філалагічных навук,
прафесар кафедры мовазнаўства
і лінгвадыдактыкі БДПУ

 І. П. Кудраватых

Кудраватых І. П.
С. Б. Нешчэпанавы
09.09.2023